

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINĖS ADVOKATĖS
ELEANOR SHARPSTON IŠVADA,
pateikta 2016 m. kovo 10 d.*

Byla C-543/14

**Ordre des barreaux francophones et germanophone ir kt.,
Vlaams Netwerk van Verenigingen waar armen het woord nemen ASBL ir kt.,
Jimmy Tessens ir kt.,
Orde van Vlaamse Balies,
Ordre des avocats du barreau d'Arlon ir kt.
prieš
Conseil des ministres**

(Cour constitutionnelle (Konstitucinis Teismas, Belgija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„PVM — Direktyva 2006/112/EB — Galiojimas ir aiškinimas — Teisininkų teikiamos paslaugos — Neatleidimas nuo PVM — Teisė kreiptis į teismą — Teisė naudotis advokato paslaugomis — Šalių lygiateisiškumas — Teisinė pagalba“

1. Pagal Šeštosios PVM direktyvos** pereinamojo laikotarpio nuostatą, kuri turėjo galioti penkerius metus nuo 1978 m. sausio 1 d., bet tebėra įtraukta į galiojančią PVM direktyvą***, Belgija neapmokestino PVM teisininkų teikiamų paslaugų iki 2013 m. gruodžio 31 d. Ji vienintelė iš valstybių narių pasinaudojo šia nukrypti leidžiančia nuostata.
2. Kelios Belgijos advokatų tarybos kartu su keliomis žmogaus teisių ir humanitarinėmis asociacijomis ir asmenimis, kuriems teko mokėti mokesčius už teisininkų paslaugas su PVM, pareiškė *Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas) ieškinį – užginčijo tos neapmokestinimo PVM nuostatos panaikinimą nuo 2014 m. sausio 1 d. Jų pagrindinis argumentas susijęs su tuo, kad dėl to didėjant bylinėjimosi išlaidoms pažeidžiamos įvairios teisės kreiptis į teismą garantijos.
3. Prieš priimdamas sprendimą dėl šių argumentų, *Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas) prašo Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą dėl tam tikrų PVM direktyvos nuostatų aiškinimo ir galiojimo.

* Originalo kalba: anglų.

** 1977 m. gegužės 17 d. Šeštoji Tarybos direktyva 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo – Bendra pridėtinės vertės mokesčio sistema: vienodas vertinimo pagrindas (OL L 145, 1977, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 9 sk., 1 t., p. 23).

*** 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyva 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos (OL L 347, 2006, p. 1; klaidų ištaisymas OL L 335, 2007 12 20, p. 60).

Teisinis pagrindas

Tarptautiniai susitarimai

4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK)**** 6 straipsnio 1 dalyje pirmiausia numatyta: „Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per kuo trumpiausią laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas.“ Pagal 6 straipsnio 3 dalį kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šią teisę: „gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą“.

5. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – TPPTP)***** 14 straipsnio 1 dalyje pirmiausia numatyta: „Visi asmenys teismams ir tribunolams yra lygūs. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto kompetentingo, nepriklausomo ir nešališko teismo, kuris nustatytų, ar jam pareikštas baudžiamasis kaltinimas yra pagrįstas, arba nustatytų jo ginčijamas civilines teises ir pareigas.“ Pagal 14 straipsnio 3 dalies b ir d punktus kiekvienas asmuo, nagrinėjant bet kurią jam pareikštą kaltinimą, visiškos lygybės sąlygomis turi teisę „bendrauti su savo pasirinktu gynėju“ ir „kad jis būtų teisiamas jam dalyvaujant ir galėtų gintis pats arba padedamas savo pasirinkto gynėjo; jeigu jis neturi gynėjo, jis turi būti informuotas apie teisę turėti gynėją; turėti paskirtą jam gynėją kiekvienu atveju, kai teisingumo interesai to reikalauja, ir kiekvienu atveju nemokamai, kai jis neturi pakankamai lėšų tam gynėjui užmokėti“.

6. Konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (toliau – Orhuso konvencija)***** 9 straipsnis susijęs su teise kreiptis į teismą.

7. Pagal to straipsnio 1–3 dalis reikalaujama užtikrinti, kad visuomenės nariai galėtų pasinaudoti administracinėmis ir (arba) teisinėmis procedūromis tam tikriems veiksams arba neveikimui aplinkosaugos srityje užginčyti. 1 ir 2 dalyse nurodyta, kad kiekviena konvencijos šalis, „vadovaudamasi savo nacionalinės teisės aktais“, užtikrina atitinkamas procedūras, o 3 dalyje minimi „nacionalinėje teisėje nustatyti kriterijai, jeigu tokie yra“, ir „su aplinka susijusios nacionalinės teisės nuostatos“.

8. Pagal 4 dalį, vykdamas 1–3 dalyse nurodytas procedūras, „turi būti nustatytos atitinkamos ir veiksmingos teisių gynimo priemonės, įskaitant, jei reikia, teismo įpareigojimą nepažeisti ieškovo teisių, kurios būtų teisingos, nešališkos, pasiūlytos laiku ir ne per daug brangios“, o pagal 5 dalį šalis turi „apsvarstyti galimybę nustatyti atitinkamas pagalbos priemones, leidžiančias pašalinti arba sumažinti kreiptis į teismus trukdančias finansines ir kitas kliūtis“.

Europos Sąjungos sutartis

9. ESS 9 straipsnyje nurodoma: „Savo veikloje Sąjunga visada laikosi piliečių <...> lygybės principo.“

**** Pasirašyta 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje. Visos valstybės narės yra pasirašiusios EŽTK, bet Europos Sąjunga dar nėra prie jos prisijungusi; žr. Nuomonę 2/13, EU:C:2014:2454.

***** Priimta Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1966 m. gruodžio 16 d., *Jungtinių Tautų tarptautinių sutarčių sąvadas*, 999 t., p. 171, ir 1057 t., p. 407. Visos Europos Sąjungos valstybės narės yra 1976 m. kovo 23 d. įsigaliojusio pakto šalys.

***** Pasirašyta 1998 m. birželio 25 d. Orhuse ir Europos Bendrijos vardu patvirtinta 2005 m. vasario 17 d. Tarybos sprendimu 2005/370/EB (OL L 124, 2005, p. 1). ES teisėje įgyvendinta 2003 m. gegužės 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/35/EB, nustatančia visuomenės dalyvavimą rengiant tam tikrus su aplinka susijusius planus ir programas ir iš dalies keičiančia Tarybos direktyvas 85/337/EEB ir 96/61/EB dėl visuomenės dalyvavimo ir teisės kreiptis į teismus (OL L 156, 2003, p. 17).

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

10. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – chartija)***** 20 straipsnyje numatoma:
„Prieš įstatymą visi lygūs.“

11. 47 straipsnyje „Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą“ numatoma:

„Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis.

Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kiek įmanoma trumpesnę laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas asmuo turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas.

Asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą.“

12. 51 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms, įstaigoms ir organams, tinkamai atsižvelgiant į subsidiarumo principą, ir valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę.

13. 52 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Bet koks šios Chartijos pripažintų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas turi būti numatytas įstatymo ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės. Remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Europos Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti.“

14. 52 straipsnio 3 dalyje numatyta:

„Šioje Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata neklaido Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.“

PVM direktyva

15. PVM direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje numatyta:

„Pagal bendros PVM sistemos principą prekės ir paslaugos apmokestinamos bendru vartojimo mokesčiu, kuris yra proporcingas prekių bei paslaugų kainai, nors daugelis sandorių vykdomi gamybos ir paskirstymo metu iki to etapo, kai skaičiuojamas mokestis.

Už kiekvieną sandorį PVM apskaičiuojamas taip – iš PVM, apskaičiuoto prekių ar paslaugų kainai taikant toms prekėms arba paslaugoms nustatytą PVM tarifą, atimama įvairioms sąnaudų sudedamosioms dalims tiesiogiai priskirtino PVM suma.

Bendra PVM sistema taikoma visuose etapuose, įskaitant ir mažmeninę prekybą.“

16. 2 straipsnio 1 dalies c punkte nustatyta, kad PVM objektas yra „paslaugų teikimas už atlygį valstybės narės teritorijoje, kai paslaugas teikia apmokestinamasis asmuo, veikdamas kaip toks“.

***** OL C 83, 2010, p. 389.

17. Pagal 97 straipsnį standartinis PVM tarifas negali būti mažesnis nei 15 %. Tačiau pagal 98 straipsnį valstybės narės gali taikyti vieną arba du lengvatinius tarifus III priede nustatytioms kategorijoms priklausančių prekių tiekimui ar paslaugų teikimui. Teisininkų paslaugos nėra įtrauktos į III priedo sąrašą. Tačiau 15 punkte įtraukiama „prekių tiekimas ir paslaugų teikimas, kai prekes tiekia ir paslaugas teikia organizacijos, kurias valstybės narės pripažįsta socialine gerove besirūpinančiomis organizacijomis ir kurios dalyvauja globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe, jeigu šie sandoriai nėra neapmokestinami pagal 132, 135 ir 136 straipsnius“*****.

18. 132 straipsnio „Tam tikros su visuomenės interesais susijusios veiklos neapmokestinimas PVM“ 1 dalyje išvardyti keli neapmokestinimo atvejai. Tarp jų taip pat nėra teisininkų paslaugų. Pagal g punktą į sąrašą įtraukiamas „su globa ir rūpyba bei socialinės apsaugos darbu glaudžiai susijusių paslaugų teikimas ir prekių tiekimas, įskaitant paslaugas ir prekes, kurias teikia ar tiekia senelių namai, viešosios teisės reglamentuojamos įstaigos ar kitos organizacijos, kurias atitinkama valstybė narė pripažino socialine gerove besirūpinančiomis organizacijomis“.

19. 168 straipsnyje numatyta:

„Jeigu prekes ir paslaugas apmokestinamasis asmuo naudoja savo apmokestinamiesiems sandoriams, apmokestinamasis asmuo turi turėti valstybėje narėje, kurioje jis vykdo šiuos sandorius, teisę iš PVM, kuri sumokėti jam tenka prievolė, atskaityti:

a) mokėtiną ar sumokėtą PVM toje valstybėje narėje už prekių tiekimą ar paslaugų teikimą, kuri jam atliko ar turi atlikti kitas apmokestinamasis asmuo;

<...>“

20. 371 straipsnyje numatyta: „Valstybės narės, kurios 1978 m. sausio 1 d. neapmokestino X priedo B dalyje išvardintų sandorių, tų sandorių gali ir toliau neapmokestinti laikydamosi tą dieną atitinkamoje valstybėje narėje taikytų sąlygų“. X priedo B dalies „Sandoriai, kurių valstybės narės gali ir toliau neapmokestinti PVM“ 2 punkte minimas „autorių, menininkų, atlikėjų, teisininkų ir kitų laisvųjų profesijų atstovų, išskyrus gydytojus ir paramedicinos personalą, paslaugų teikimas“, kuriam taikomos tam tikros šioje byloje nenagrinėjamos išimty *****.

Belgijos teisė

21. Pagal Belgijos Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalį visiems garantuojama, be kita ko, teisė į teisinę pagalbą.

22. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. Belgijos PVM kodekso 44 straipsnio 1 dalies 1 punkte buvo numatyta, jog teisininkų ***** paslaugos, teikiamos vykdant jų įprastą veiklą, neapmokestinamos PVM. Šios paslaugos neapmokestinamos nuo PVM įvedimo Belgijoje 1971 m. sausio 1 d. Iš nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą cituojamų parlamento dokumentų susidaro įspūdis, jog neapmokestinimo įvedimo ir tolesnio taikymo tikslas buvo išvengti papildomos naštos, susijusios su kreipimosi į teismą išlaidomis.

***** Neapmokestinimas pagal 135 ir 136 straipsnius šioje byloje neginčijamas.

***** Iki 2007 m. sausio 1 d. tokios pat nuostatos buvo išdėstytos Šeštosios PVM direktyvos 28 straipsnio 3 dalies b punkte ir F priede.

***** T. y. advokatų (*avocats / advokaten*). Notarų ir antstolių paslaugos taip pat buvo neapmokestinamos PVM iki 2011 m. gruodžio 31 d., kai neapmokestinimo nuostata buvo panaikinta.

23. 2013 m. liepos 30 d. įstatymo ***** 60 ir 61 straipsniais (toliau kartu – ginčijama priemonė) ta neapmokestinimo nuostata buvo panaikinta nuo 2014 m. sausio 1 d. Iš nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą cituojamų parlamento dokumentų matyti, jog apskritai siekta normalizuoti anomalią padėtį, suderinti Belgijos teisę su kitų valstybių narių teise ir užkirsti kelią tolesniam konkurencijos iškreipimui, kartu siekiant biudžeto tikslų.

24. Belgijoje standartinis PVM tarifas yra 21 %.

25. Pagal Belgijos teismų kodekso 446ter straipsnį teisininkai nusistato mokesčius už savo paslaugas laisvai „vadovaudamiesi diskrecija, kurios reikėtų iš jų tikėtis jiems vykdant savo pareigas“. Suma negali priklausyti vien tik nuo bylinėjimosi rezultatų. Mokesčius, viršijančius „sąžiningą ir nuosaikią“ sumą, turi sumažinti kompetentinga advokatų taryba.

26. Praktikoje mokesčiai nustatomi teisininko ir kliento susitarimu vienu iš keturių būdų: pagal valandinį įkainį; fiksuoto dydžio mokestį, nustatomą atsižvelgiant į bylos pobūdį; sumą, nustatomą remiantis reikalavimo verte (ji gali būti įvairi: nuo nustatytos mažiausios iki didžiausios sumos, priklausomai nuo bylinėjimosi rezultatų; (nuolatiniam klientams) pagal reguliarių mokestį, mokamą tam tikrais laiko intervalais arba atlikus tam tikros apimties darbą *****.

Procesas ir pateikti klausimai

27. Nuo 2013 m. lapkričio mėn. iki 2014 m. vasario mėn. *Cour constitutionnelle* gavo keturis ieškinius dėl ginčijamos priemonės.

28. Pirmąjį pareiškė *Ordre des barreaux francophones et germanophone* (Prancūzų ir vokiečių kalbų advokatų taryba) kartu su keliomis asociacijomis, kurių tikslai susiję apskritai su teisingumo sritimi, įskaitant žmogaus teises, ir darbuotojų bei mažiau pasiturinčių visuomenės narių gynyba ir kurios nėra apmokestinamieji asmenys, galintys atskaityti PVM, jeigu naudojasi teisininkų paslaugomis. Antrąjį ieškinį pareiškė keli asmenys (toliau – Jimmy Tessens ir kt.), kurie naudojami specializuotomis teisininkų paslaugomis, kad užginčytų žemės nusavinimą, ir paaiškėjo, jog dabar teisininkų paslaugų kaina padidėjo 21 %, kurių jie, kaip privatūs asmenys, negali atskaityti. Trečioji pareiškėja buvo *Orde van Vlaamse Balies* (Flandrijos advokatų taryba). Ketvirtąjį ieškinį kartu pareiškė 11 prancūzakalbių advokatų tarybų ir vienas teisininkas. *Conseil des barreaux européens* (Europos advokatų ir teisininkų draugijų taryba, toliau – CCBE) suteikta teisė teikti pastabas įstoiant į antrąją–ketvirtąją bylas.

29. Nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą *Cour constitutionnelle* nurodo prašymui priimti prejudicinį sprendimą svarbius pareiškėjų argumentus.

30. Pirma, jie teigia, jog atsižvelgiant į teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ginčijama priemone kliudoma naudotis teise kreiptis į teismą ir teise naudotis advokato pagalba, o teisinės pagalbos sistemoje dėl ginčijamos priemonės nepadaryta jokių pakeitimų.

31. Antra, dėl ginčijamos priemonės teisininkų paslaugos prilygsta paprastų prekių tiekimui ir paslaugų teikimui, nors paslaugoms, susijusioms su pagrindinėmis teisėmis, PVM netaikytinas siekiant užtikrinti jų prieinamumą finansiniu požiūriu.

32. Trečia, teisininkų paslaugų negalima palyginti su kitų laisvųjų profesijų atstovų paslaugomis, nes jos būdingos ir būtinos teisei valstybei.

***** Loi du 30 juillet 2013 portant des dispositions diverses.

***** Žr., pavyzdžiui, *Ordre des barreaux francophones et germanophone* interneto svetainę <http://www.avocats.be/fr/combien-ça-coûte>.

33. Ketvirta, ginčijama priemonė diskriminuojamos ginčo šalys, kurios nėra apmokestinamieji asmenys, pasinaudojantys teisininkų paslaugomis dėl savo apmokestinamųjų sandorių, ir kurios dėl to negali atskaityti PVM už tokias paslaugas; be to, tokie asmenys dažnai silpnesni ekonominiu požiūriu.

34. Penkta, lengvatinis PVM tarifas turėjo būti papildomai taikomas dėl teisininkų paslaugų pobūdžio, nes teisininkų paslaugas galima palyginti su gydytojų paslaugomis ir galimybė jomis naudotis yra ne prabanga, o pagrindinė teisė.

35. Galiausiai teisės aktų leidėjas turėjo numatyti išlygą, kai ieškinius pareiškia asmenys valdžios institucijai, kad būtų užtikrinama pakankama šalių pusiausvyra.

36. *Cour constitutionnelle* nagrinėja kelis Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – Strasbūro teismas) sprendimus dėl EŽTK 6 ir 14 straipsnių ir daro išvadą, jog teisės aktų leidėjas turi konkrečiai įtvirtinti bendruosius principus, kaip antai teisę kreiptis į teismą ir proceso šalių lygiateisiškumo principą.

37. Toliau jis pažymi, jog padidinus teisininkų paslaugų kainą 21 % galėtų būti pažeista tam tikrų ginčo šalių teisė į teisinę konsultaciją. Taip pat dėl to, kad kai kurios ginčo šalys gali atskaityti tokių paslaugų teikimo PVM, o kai kurios – negali (nors kai kurios PVM negalinčios atskaityti šalys gauna teisinę pagalbą) ir kad priešingų ginčo šalių padėtis gali būti skirtinga šiuo atžvilgiu, bus pažeistas ginčo šalių lygiateisiškumo principas.

38. *Cour constitutionnelle* mano, jog ginčijamos priemonės tikslas buvo iš esmės susijęs su biudžetu. Šiuo požiūriu teisės aktų leidėjas turėjo didelę diskreciją, bet tokiu tikslu negalima pagrįstai pateisinti diskriminacijos, susijusios su teise kreiptis į teismą ir teise į teisinę konsultaciją arba ginčo šalių lygiateisiškumo principo įgyvendinimu. Jis taip pat pažymi, jog Sprendime *Komisija / Prancūzija* ***** Teisingumo Teismas nusprendė, kad netgi darant prielaidą, jog advokatų teikiamos teisinės pagalbos paslaugos yra socialinio pobūdžio ir gali būti pripažintos „dalyvavimu globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“, šios aplinkybės nepakanka, kad būtų galima padaryti išvadą, jog šie advokatai gali būti kvalifikuojami kaip „socialine gerove besirūpinančios organizacijos, kurios dalyvauja globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“ pagal PVM direktyvos III priedo 15 punktą. Tačiau toje byloje Teisingumo Teismas nenagrinėjo direktyvos suderinamumo su teise į teisingą bylos nagrinėjimą. Galiausiai *Cour constitutionnelle* pažymi, jog kadangi PVM direktyva yra derinimo direktyva, Belgijos teisės aktų leidėjas neturėtų tvirtinti kitokių savų taisyklių, bet pagal tos direktyvos 371 straipsnio formuluotės dalį valstybės narės, „laikydamosi tą dieną atitinkamoje valstybėje narėje taikytų sąlygų“, galėtų turėti tam tikrą veiksmų laisvę šiuo klausimu.

39. Taigi atsižvelgdamas į išvardytus argumentus *Cour constitutionnelle* prašo Teisingumo Teismo priimti prejudicinį sprendimą šiais klausimais:

„1. a) Ar dėl to, kad pagal [PVM direktyvą] advokatų teikiamos paslaugos apmokestinamos PVM nepaisant aplinkybės, ar, atsižvelgiant į teisę į advokato pagalbą ir šalių lygybės principą, teisinės pagalbos negaunantis asmuo yra ar nėra apmokestinamas PVM, ši direktyva atitinka [chartijos] 47 straipsnį kartu su [TPPTP] 14 straipsniu ir [EŽTK] 6 straipsniu, kiek šiame straipsnyje pripažįstama kiekvieno asmens teisė į teisingą bylos išnagrinėjimą, galimybė gauti teisinę konsultaciją, būti ginamam ir atstovaujama bei teisė į teisinę pagalbą, jeigu asmuo neturi pakankamai pajamų, jei ši pagalba yra būtina siekiant užtikrinti galimybės kreiptis į teismą veiksmingumą?

***** Sprendimo *Komisija / Prancūzija*, C-492/08, EU:C:2010:348, 45–47 punktai.

- b) Ar dėl tų pačių priežasčių [PVM direktyva] atitinka [Orhuso konvencijos] 9 straipsnio 4 ir 5 dalis, kiek šiose nuostatose numatyta teisė kreiptis į teismą nepatiriant pernelyg didelių šių procedūrų išlaidų ir suteikiant galimybę „nustatyti atitinkamas pagalbos priemones, leidžiančias pašalinti arba sumažinti kreiptis į teismus trukdančias finansines ir kitas kliūtis“?
- c) Ar paslaugas, kurias advokatai teikia pagal nacionalinę teisinę pagalbos sistemą, galima priskirti prie [PVM direktyvos] 132 straipsnio 1 dalies g punkte numatytų paslaugų, kurios yra glaudžiai susijusios su socialine pagalba ir socialine apsauga, o gal jų galima neapmokestinti pagal kitą direktyvos nuostatą? Jeigu į šį klausimą būtų atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyva], aiškinama kaip tokia, kuria nuo PVM neleidžiama neapmokestinti paslaugų, kurias advokatai teikia asmenims, gaunantiems teisinę pagalbą pagal nacionalinę teisinę pagalbos sistemą, atitinka [chartijos] 47 straipsnį kartu su [TPPTP] 14 straipsniu ir [EŽTK] 6 straipsniu?
2. Jeigu į 1 punkte pateiktus klausimus būtų atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyvos] 98 straipsnis, kiek jame nenumatyta galimybė taikyti lengvatinio PVM tarifo advokatų teikiamoms paslaugoms, prireikus atsižvelgiant į tai, ar asmuo, kuris negauna teisinės pagalbos, yra ar nėra apmokestinamas PVM, atitinka [chartijos] 47 straipsnį kartu su [TPPTP] 14 straipsniu ir [EŽTK] 6 straipsniu, kiek šiame straipsnyje kiekvienam asmeniui pripažįstama teisė į teisingą jo bylos išnagrinėjimą, galimybė gauti teisinę konsultaciją, gintis ir būti atstovaujama bei teisė į teisinę pagalbą tiems asmenims, kurie neturi pakankamai išteklių, jeigu ši pagalba yra būtina galimybės kreiptis į teismą veiksmingumui užtikrinti?
3. Jeigu į 1 punkte pateiktus klausimus būtų atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyvos] 132 straipsnis suderinamas su lygybės ir nediskriminavimo principu, įtvirtintu [chartijos] 20 ir 21 straipsniuose ir [ESS] 9 straipsnyje kartu su minėtos [c]hartijos 47 straipsniu, kiek jame nenumatyta neapmokestinti advokato paslaugų PVM kaip bendrojo intereso veiklos, nors kitos paslaugos, pavyzdžiui[,] viešųjų pašto tarnybų teikiamos paslaugos, įvairios medicininės paslaugos ar paslaugos, susijusios su švietimu, sportu ar kultūra, yra neapmokestinamos PVM kaip bendrojo intereso paslaugos, ir kadangi šis advokato paslaugų ir paslaugų, kurios pagal [PVM] direktyvos 132 straipsnį yra neapmokestinamos PVM, skirtingas vertinimas kelia pakankamai abejonių, nes advokatų paslaugos padeda paisyti tam tikrų pagrindinių teisių?
4. a) Jeigu į 1 ir 3 punktuose pateiktus klausimus būtų atsakyta neigiamai, ar [PVM direktyvos] 371 straipsnį, laikantis [chartijos] 47 straipsnio, galima aiškinti kaip leidžiantį Sąjungos valstybei narei iš dalies išlaikyti advokatų paslaugų neapmokestinimą PVM, jeigu šios paslaugos teikiamos asmenims, kurie nėra apmokestinami PVM?
- b) Ar [PVM direktyvos] 371 straipsnį, laikantis [chartijos] 47 straipsnio, taip pat galima aiškinti kaip leidžiantį iš dalies išlaikyti advokatų paslaugų neapmokestinimą PVM, jeigu šios paslaugos teikiamos asmenims, gaunantiems teisinę pagalbą pagal nacionalinę teisinę pagalbos sistemą?“

40. Rašytines pastabas Teisingumo Teismui pateikė *Ordre des barreaux francophones et germanophone* ir kt., *Orde van Vlaamse Balies*, CCBE, Belgijos, Prancūzijos ir Graikijos vyriausybės, Europos Sąjungos Taryba ir Europos Komisija. 2015 m. gruodžio 16 d. posėdyje žodines pastabas pateikė tos pačios šalys, išskyrus Prancūzijos ir Graikijos vyriausybes, taip pat Jimmy Tessens ir kt.

Vertinimas

41. Mano nuomone, pirmiausia derėtų apsvarstyti prejudicinių klausimų aspektus, susijusius su galiojančios PVM direktyvos aiškinimu, paskui išnagrinėti įvairius klausimus dėl tos direktyvos nuostatų, pagal kurias teisininkų paslaugos negali būti neapmokestinamos PVM arba negali būti apmokestinamos lengvatiniu tarifu, suderinamumo su tam tikrais pagrindiniais principais, išdėstytais Sąjungos institucijoms privalomuose aktuose.

Ketvirtasis klausimas (galimybė toliau neapmokestinti PVM numatant mažesnę taikymo sritį)

42. Nors prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia šį klausimą tik jeigu į pirmąjį ir trečiąjį klausimus būtų atsakyta neigiamai, būtų patogu apsvarstyti jį pirmiau, neatsižvelgiant į atsakymus į tuos du klausimus.

43. Neginčijama, jog pirmiausia pagal Šeštosios direktyvos 28 straipsnio 3 dalies b punktą, o vėliau pagal PVM direktyvos 371 straipsnį Belgija turėjo teisę ir toliau neapmokestinti PVM teisininkų paslaugų faktiškai neribotą laiką po 1978 m. sausio 1 d. ir jų neapmokestino iki 2013 m. gruodžio 31 d., kol ši išimtis buvo panaikinta.

44. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar valstybė narė, teisėtai visiškai neapmokestinusi teisininkų paslaugų, vėliau, atsižvelgdama į chartijos 47 straipsnį, galėtų ir toliau netaikyti PVM labiau ribotomis sąlygomis.

45. Atsakymas į tokį klausimą aiškiai turi būti teigiamas, net nedarant nuorodos į chartijos 47 straipsnį.

46. Teisingumo Teismas yra nusprendęs, jog, kadangi pagal Šeštosios direktyvos 28 straipsnio 3 dalies b punktą valstybės narės galėjo toliau taikyti tam tikras galiojančias neapmokestinimo PVM sąlygas, jos taip pat galėjo taikyti jas mažesnės apimties, bet negalėjo nustatyti naujų neapmokestinimo sąlygų arba išplėsti galiojusių neapmokestinimo sąlygų taikymo sritis*****. Tas pats turi dabar galioti pagal PVM direktyvos 371 straipsnį.

47. Tačiau, kaip pažymi Prancūzijos vyriausybė ir Komisija, klausimas keliamas tuo metu, kai Belgijoje neapmokestinimo nuostata visiškai panaikinta.

48. Todėl klausimas, nagrinėjamas toks, koks teikiamas, negali būti svarbus pagrindinei bylai, nes visiškai nebėra jokios tikros galimybės toliau neapmokestinti PVM, kad ir sumažinus taikymo sritį. Todėl pritariu Prancūzijos vyriausybei ir Komisijai, kad klausimas nepriimtinas.

49. Tačiau klausimą aiškinant kaip reiškiantį, ar neapmokestinimo PVM nuostata, ją panaikinus, gali būti vėl grąžinta ribotomis sąlygomis, atsakymas aiškiai būtų neigiamas. Tai reikštų, kad būtų įtraukiama nauja, dabar PVM direktyvoje nenumatyta neapmokestinimo nuostata, o tai neleidžiama pagal 371 straipsnį.

***** Žr. Sprendimo *Kerrutt*, C-73/85, EU:C:1986:295, 17 punktą; Sprendimo *Norbury Developments*, C-136/97, EU:C:1999:211, 19 punktą; Sprendimo *Idéal tourisme*, C-36/99, EU:C:2000:405, 32 punktą. Taip pat žr. Sprendimo *Danfoss ir AstraZeneca*, C-371/07, EU:C:2008:711, 24–44 punktus (dėl panašios galimybės ir toliau taikyti išimtis dėl teisės atskaityti pirkimo PVM).

Pirmojo klausimo c punkto pirma dalis (galimybė neapmokestinti PVM paslaugų, teikiamų pagal nacionalinę teisinės pagalbos sistemą)

50. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar pagal nacionalinę teisinės pagalbos sistemą teisininkų teikiamos paslaugos turi būti neapmokestinamos PVM pagal PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalies g punktą kaip paslaugos, glaudžiai susijusios su globa ir rūpyba bei socialinės apsaugos darbu, arba pagal bet kurią kitą tos direktyvos nuostatą.

51. Atsakymas aiškiai turi būti neigiamas.

52. Pirma, dėl PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalies g punkto Teisingumo Teismas yra ne vieną kartą nusprendęs, jog 132 straipsnyje išdėstytais neapmokestinimo nuostatomis siekiama paskatinti *tam tikrą* su viešuoju interesu siejamą veiklą; jos susijusios ne su visomis tokios veiklos rūšimis, o tik su tomis, kurios ten išvardytos ir išsamiai aprašytos. Sąvokos, vartojamos nurodytiems neapmokestinimo atvejams apibrėžti, turi būti aiškinamos siaurai, nes jie yra bendrojo principo, pagal kurį PVM taikomas kiekvienam apmokestinamojo asmens už atlygį vykdomam paslaugų teikimui, išimtis. Vis dėlto šis siauro aiškinimo reikalavimas nereiškia, jog 132 straipsnyje vartojamos sąvokos turėtų būti aiškinamos taip, kad neapmokestinimo nuostatos taptų neveiksmingos. Taigi šias sąvokas reikia aiškinti atsižvelgiant į sąlygas, kuriomis jos vartojamos, ir į PVM direktyvos tikslus ir struktūrą, ypač turint omenyje pagrindinį nagrinėjamos neapmokestinimo nuostatos tikslą *****.

53. Pagal 132 straipsnio 1 dalies g punktą PVM neapmokestinamas „su globa ir rūpyba bei socialinės apsaugos darbu glaudžiai susijusių paslaugų teikimas ir prekių tiekimas, įskaitant paslaugas ir prekes, kurias teikia ar tiekia senelių namai, viešosios teisės reglamentuojamos įstaigos ar kitos organizacijos, kurias atitinkama valstybė narė pripažino socialine gerove besirūpinančiomis organizacijomis“.

54. Teisingumo Teismas dar neturėjo progos apsvastyti tos nuostatos taikymo teisininkų teikiamoms teisinės pagalbos paslaugoms.

55. Tačiau jis yra nagrinėjęs, ar PVM direktyvos III priedo 15 punktas (pagal kurį, siejamą su tos direktyvos 98 straipsniu, valstybėms narėms leidžiama taikyti lengvatinį PVM tarifą „prekių teikimui ir paslaugų teikimui, kai prekes tiekia ir paslaugas teikia organizacijos, kurias valstybės narės pripažįsta socialine gerove besirūpinančiomis organizacijomis ir kurios dalyvauja globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe, jeigu šie sandoriai nėra neapmokestinami pagal 132 <...> straipsn[į]“) galėtų būti taikomas teisininkų teikiamoms paslaugoms, už kurias jiems visiškai arba iš dalies sumoka valstybė pagal teisinės pagalbos sistemą *****.

56. Jis tuomet vadovavosi teismo praktika, susijusia su neapmokestinimo nuostata, dabar išdėstyta PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalies g punkte, ir padarė išvadą, jog pagal teisinės pagalbos sistemą teisininkai nėra automatiškai neįtraukiami į III priedo 15 punkte nurodytą kategoriją vien todėl, kad jie yra pelno siekiantys privatūs subjektai ir kad valstybės narės turi diskreciją pripažinti tam tikras organizacijas socialine gerove besirūpinančiomis organizacijomis, nors ta diskrecija reikia naudotis laikantis PVM direktyvoje apibrėžtų ribų *****.

57. Dėl tų ribų Teisingumo Teismas pažymėjo, jog teisės aktų leidėjas ketino numatyti galimybę taikyti lengvatinį PVM tarifą tik paslaugoms, teikiamoms organizacijų, kurios atitinka dvigubą reikalavimą rūpintis socialine gerove ir dalyvauti globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe. Jis nusprendė, jog tas ketinimas nebūtų įgyvendintas, jeigu valstybė narė galėtų laisvai laikyti pelno siekiančius privačius subjektus organizacijomis, apibrėžtomis 15 punkte, vien todėl, kad jos, be kita ko, teikia su socialine gerove susijusias paslaugas. Todėl siekdama laikytis to punkto formuluotės valstybė narė

***** Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Žamberk*, C-18/12, EU:C:2013:95, 17–20 punktus ir juose nurodytą teismo praktiką.

***** Sprendimas *Komisija / Prancūzija*, C-492/08, EU:C:2010:348.

***** Sprendimo *Komisija / Prancūzija*, C-492/08, EU:C:2010:348, 36–41 punktai ir juose nurodyta teismo praktika.

negali taikyti lengvatinio PVM tarifo paslaugoms, kurias teikia pelno siekiantys privatūs subjektai, vien nustačiusi šių paslaugų pobūdį ir neatsižvelgdama į visus šių subjektų siekiamus tikslus bei jų dalyvavimo globos ir rūpybos veikloje stabilumą. Profesinės teisininkų kategorijos apskritai negalima būtų laikyti besirūpinančia socialine gerove. Todėl netgi darant prielaidą, kad advokatų teikiamos teisinės pagalbos paslaugos susijusios su socialine gerove ir gali būti pripažintos „dalyvavimu globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“, šios aplinkybės nepakanka, kad būtų galima padaryti išvadą, jog šie advokatai gali būti kvalifikuojami kaip „socialine gerove besirūpinančios organizacijos, kurios dalyvauja globos ir rūpybos arba socialinės apsaugos darbe“ pagal III priedo 15 punktą *****.

58. Iš nurodytos teismo praktikos ir dėl bendro poreikio nuosekliai aiškinti panašiai suformuluotas PVM direktyvos nuostatas akivaizdu, jog pagal 132 straipsnio 1 dalies g punktą valstybė narė negali neapmokestinti teisininkų teikiamų teisinės pagalbos paslaugų.

59. Antra, dėl „bet kokių kitų direktyvos nuostatų“ atsakymas turi būti toks pat. Kaip pabrėžia Prancūzijos vyriausybė, viena vertus, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nenurodė jokios kitos nuostatos, pagal kurią būtų galima neapmokestinti PVM, kita vertus, jeigu tokia nuostata būtų, ji prieštarautų PVM direktyvos 371 straipsniui, nes pagal ją valstybė narė galėtų *priimti naują neapmokestinimo nuostatą* dėl teisininkų paslaugų, o pagal 371 straipsnį galima tik *toliau taikyti jau galiojančią neapmokestinimo nuostatą*, kuri antraip nebūtų numatyta direktyvoje.

Pirmasis–trečiasis klausimai (PVM direktyvos suderinamumas su tarptautinės teisės aktais ir pagrindiniais principais, valstybėms narėms neleidžiant neapmokestinti teisininkų paslaugų arba apmokestinti jas taikant lengvatinį PVM tarifą)

60. Pirmuoju–trečiuoju klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar faktas, kad teisininkų paslaugos nėra neapmokestinamos PVM ir negali būti juo apmokestinamos taikant lengvatinį tarifą, suderinamas su įvairiais pagrindiniais principais, įtvirtintais EŽTK, TPPTP, Orhuso konvencijoje, Europos Sąjungos sutartyje ir chartijoje *****.

61. Pirmojo klausimo a punktas ir antrasis klausimas susiję su teise į teisingą bylos nagrinėjimą, įskaitant teises į teisinę pagalbą bei atstovavimą ir teisę į teisinę pagalbą tiems, kas neturi pakankamų išteklių. Pirmojo klausimo b punktas susijęs su teise kreiptis į teismą, kuri turėtų būti „ne per daug brangi“, pagal Orhuso konvenciją pirmojo klausimo a ir b punktai susiję su ginčo šalių lygiateisiškumu, o pirmojo klausimo c punktas susijęs su teise į teisinę pagalbą tiems, kas neturi pakankamų išteklių. Trečiasis klausimas susijęs su bendruoju lygybės ir nediskriminavimo principu (kurį taip pat galima pavadinti „mokesčių neutralumo“ principu) taikant skirtingą apmokestinimo PVM tvarką galimai panašioms paslaugoms.

62. Jeigu į pirmojo klausimo a, b ir c punktus, antrąjį ir trečiąjį klausimus būtų atsakoma atskirai svarstant juos vieną po kito, daugelis dalykų kartotųsi, nes kelis kartus, tik truputį skirtingomis aplinkybėmis, keliami tie patys arba panašūs klausimai. Todėl nusprendžiau nagrinėti šiuos klausimus pagal įvairius pagrindinius principus, susijusius su pagrindine teise į teisingą bylos nagrinėjimą.

***** Sprendimo *Komisija / Prancūzija*, C-492/08, EU:C:2010:348, 43–47 punktai.

***** Tiesa, EŽTK ir TPPTP oficialiai nėra Sąjungos teisės dalis (žr. Sprendimo *Inuit Tapiriit Kanatami ir kt. / Komisija*, C-398/13 P, EU:C:2015:535, 45 punktą ir jame nurodytą teismo praktiką). Tačiau atsižvelgdamas į tai, kad chartijoje garantuojamų teisių reikšmė ir taikymo sritis tokios pat, kaip EŽTK įtvirtintų teisių, aiškindamas chartiją, Teisingumo Teismas nuosekliai daro nuorodą į EŽTK ir į Strasbūro teismo praktiką. Be to, Teisingumo Teismas yra nurodęs, jog žmogaus teisių srityje EŽTK turi ypatingą reikšmę, o TPPTP yra vienas iš tarptautinių dokumentų, į kuriuos jis atsižvelgia taikydamas bendruosius Sąjungos teisės principus (žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Parlamentas / Taryba*, C-540/03, EU:C:2006:429, 35–38 punktus ir juose nurodytą teismo praktiką).

63. Iš pat pradžių pažymėsiu, jog suprantu išdėstytas abejones ir pagrindinės bylos šalių siekiamus tikslus ir pritariu jiems. Galimybė kreiptis į teismą yra iš tiesų pagrindinė teisė, kuri turi būti užtikrinama (nors ji negali būti absoliuti arba viršesnė už visus kitus svarstymus) ir valstybių narių, ir Sąjungos teisėje. Pasinaudoti ta teise neišvengiamai sunkiau, jeigu panaikinus neapmokestinimo nuostatą teisinės konsultacijos arba atstovavimo kaina padidėja.

64. Vis dėlto dėl priežasčių, kurias paaiškinsiu, nemanau, jog principas, pagal kurį teisininkų paslaugoms taikomas PVM, nesuderinamas su kuriuo nors pagrindinės teisės kreiptis į teismą aspektu.

65. Šiuo klausimu daugelis Teisingumo Teismui pateiktų argumentų susiję pirmiausia ne su faktu, kad Belgija panaikino išimtinį teisininkų paslaugų neapmokestinimą PVM, o su tuo, kaip ji tai padarė. Pavyzdžiui, teigiama, jog reikėjo priimti pereinamojo laikotarpio arba papildomas priemones siekiant sumažinti su tokiais staigiais pokyčiais susijusius sunkumus arba reformuoti teisinės pagalbos sistemą.

66. Mano nuomone, būtų pageidautina imtis veiksmų siekiant sumažinti teisininkų paslaugų apmokestinimo PVM poveikį faktinei teisės kreiptis į teismą užtikrinimo kainai Belgijoje ir tokie veiksmai padėtų užtikrinti tos valstybės narės išsipareigojimą pagal chartiją ir EŽTK vykdymą. Tačiau Teisingumo Teismo prašoma nustatyti suderinamumą su pagrindinėmis teisėmis, susijusiomis su principu, kad pagal PVM direktyvą teisininkų paslaugos turėtų būti apmokestinamos PVM, o ne su būdu, kuriuo Belgija panaikino neapmokestinimo nuostatą, kurią ji anksčiau taikė kaip nukrypti leidžiančią nuostatą.

Teisė į teisinę pagalbą

67. Teisė į teisinę pagalbą tiems, kas neturi pakankamų išteklių sumokėti už teisininko paslaugas, įtvirtinta EŽTK 6 straipsnio 3 dalyje, TPPTP 14 straipsnio 3 dalies d punkte ir chartijos 47 straipsnyje. Ji, tik ne taip griežtai, minima ir Orhuso konvencijos 9 straipsnio 5 dalyje, pagal kurią šalys „apsvarsto galimybę nustatyti atitinkamas pagalbos priemones, leidžiančias pašalinti arba sumažinti kreiptis į teismus trukdančias finansines ir kitas kliūtis“.

68. Nacionalinės teisinės pagalbos sistemos, palyginti su bylinėjimosi išlaidų draudimu arba nemokamomis teisininkų paslaugomis veikiant *pro bono publico*, beveik arba visiškai finansuojamos valstybės lėšomis. Taip, kaip matyti iš Belgijos vyriausybės cituojamo Teismų kodekso, pasirodo, tikrai yra Belgijoje. Taigi teisininkams, teikiantiems paslaugas pagal tokią sistemą, moka valstybė. Jeigu šių teisininkų paslaugas apmokestinant PVM jų mokesčiai padidėja 21 %, valstybė turės mokėti 21 % daugiau. Tačiau tuos 21 % surenka valstybė, todėl nacionalinės teisinės pagalbos sistemos finansavimo išlaidos, tenkančios valstybei, nesikeičia.

69. Iš tikrųjų posėdyje paaiškėjo, jog siekdama išvengti tokių grįžtamųjų mokėjimų Belgija mokesčiams už teisinę pagalbą faktiškai taiko 0 % PVM*****.

70. Taigi, atrodytų, teisininkų teikiamų paslaugų neapmokestinimo panaikinimas nepadarė poveikio teisinės pagalbos teikimui Belgijoje.

***** Nors taikant tokį požiūrį sulaukiama tokio pat rezultato valstybei, kaip būtų apmokestinant PVM ir grąžinant surinktas sumas atgal į teisinės pagalbos sistemą, man kyla abejonių, ar tai suderinama su PVM direktyva. Be formalaus nesuderinamumo, toks požiūris taip pat gali daryti poveikį Sąjungos nuosavų išteklių, į kuriuos įeina suderintų PVM apskaičiavimo bazių procentas, surinkimui (žr. 2007 m. birželio 7 d. Tarybos sprendimo 2007/436/EB, Euratomas dėl Europos Bendrijų nuosavų išteklių sistemos (OL L 163, 2007, p. 17) 2 straipsnio b punktą). Tačiau šis klausimas nekliamas nacionalinio teismo klausimuose šioje byloje ir nėra jiems svarbus.

71. Tačiau, nors apmokestinant teisininkų paslaugas PVM valstybei iš esmės nesudaro papildomų išlaidų finansuojant teisinės pagalbos sistemą, tikėtina, kad atsiras papildomų pajamų, kai paslaugos bus teikiamos ne pagal šią sistemą. Taigi tikėtina, kad valstybė narė tokioje padėtyje kaip Belgija turi didesnius išteklius, kuriuos, jeigu ta valstybė narė taip nuspręstų, būtų galima panaudoti teisinės pagalbos sistemos finansavimui padidinti, pavyzdžiui, padidinant lygį, nuo kurio galima pasinaudoti teise pasitelkti teisinės pagalbos sistemą, jeigu paaiškėtų, jog dėl PVM taikymo asmenims, kurių finansinė padėtis šiek tiek geresnė už nustatytą lygį, tektų nepagrįsta našta. Tačiau reikėtų pabrėžti, jog tokį pasirinkimą turėtų padaryti suinteresuotoji valstybė narė, atsižvelgdama į visas bylinėjimosi išlaidų finansavimo aplinkybes savo teisinėje sistemoje, ir jis jokiū būdu negalėtų priklausyti nuo bendrosios PVM sistemos taikymo, kaip nustatyta PVM direktyvoje, arba jam negali būti kliudoma*****.

72. Galiausiai reikėtų pridurti, kad teisininkų teikiamų paslaugų apmokestinimas PVM nedaro poveikio *pro bono* neatlygintinai teikiamoms paslaugoms ir kad bet koks teisinių išlaidų draudimo kainos padidėjimas yra klausimas, kurį aptarsiu kitame šios išvados skyriuje dėl teisės kreiptis į teismą kainos nesant teisinės pagalbos.

73. Todėl manau, jog teisininkų teikiamų paslaugų apmokestinimas PVM nedaro poveikio pagal chartijos 47 straipsnį arba bet koki kitą Sąjungos institucijoms privalomą aktą garantuojamai teisei į teisinę pagalbą.

Teisės kreiptis į teismą kaina nesant teisinės pagalbos

74. Aišku, kad teisė į teisingą bylos nagrinėjimą reiškia, jog ginčo šaliai arba kaltinamajam neužkertamas kelias pasinaudoti tinkama teisine konsultacija ir atstovavimu dėl jų kainos.

75. Taip pat tiesa (be individualių teisininkų *pro bono* teikiamų paslaugų), kad už teises konsultacijas ir atstovavimą reikia mokėti.

76. Tam tikrais atvejais lėšų neturinčių ginčo šalių arba atsakovų išlaidos bus visos arba iš dalies padengtos valstybės lėšomis ir, kaip jau paaiškinau, nėra priežasčių, dėl kurių tam tikroms paslaugoms taikant PVM tokia padėtis turėtų kaip nors pasikeisti.

77. Priešingai, jeigu ginčo šalis arba atsakovas už teisininko paslaugas visą kainą arba jos dalį turi sumokėti iš savo kišenės, padidėjus šių paslaugų kainai daugiau ar mažiau padidės finansinė našta, susijusi su naudojimosi teise kreiptis į teismą ir teise į teisingą bylos nagrinėjimą. Tokiomis aplinkybėmis taikant PVM mokesčiams už teisininkų paslaugas, kai prieš tai PVM nebuvo taikomas, jų paslaugų kaina neapmokestinamiesiems asmenims arba apmokestinamiesiems asmenims, kurie negali susigrąžinti tos sumos kaip pirkimo mokesčio, nes šios paslaugos nėra jų apmokestinamosios vertės sudedamoji dalis, tikrai padidės.

78. Šiuo klausimu reikia paminėti kelis dalykus.

***** Teisinės pagalbos sistemų finansavimas ir aprėptis valstybėse narėse labai skiriasi. Žr., pavyzdžiui, tyrimą „Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States, Facts and figures from the CEPEJ 2012–2014 evaluation exercise“ („ES valstybių narių teisminių sistemų veikimo tyrimas. 2012–2014 m. CEPEJ vertinimo faktai ir skaičiai“), kurį atliko Europos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ); iš jo matyti, jog 2012 m. Austrijos teisinės pagalbos biudžetas buvo 2,25 EUR vienam gyventojui, t. y. gerokai mažiau nei šalies pajamos iš teismo arba kitų mokesčių, o Švedijos biudžetas buvo 24,74 EUR vienam gyventojui ir tik 1 % padengė teismo arba kiti mokesčiai. Tačiau tokius klausimus galiojančioje Sąjungos teisėje turi spręsti kiekviena valstybė narė, jeigu laikomasi chartijos, EŽTK ir Strasbūro teismo praktikos; žr., pavyzdžiui, 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu (OL L 294, 2013, p. 1) preambulės 48 konstatuojamąją dalį.

79. Pirma, pats prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, o Prancūzijos ir Graikijos vyriausybės pažymi, jog pagal EŽTK Strasbūro teismas yra nusprendęs, kad teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti. Gali būti taikomi tam tikri apribojimai, nes teisė kreiptis į teismą dėl savo pobūdžio turi būti reguliuojama valstybės, turinčios tam tikrą veiksmų laisvę, jeigu taikomais apribojimais asmens teisė neribojama arba nesumažinama taip ar tiek, kad pažeidžiama pati teisės esmė, ir jeigu taip siekiama teisėto tikslo ir užtikrinama tinkama naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo pusiausvyra *****.

80. Teisingumo Teismas taip pat yra nusprendęs, kad veiksmingos teisminės apsaugos principui, įtvirtintam chartijos 47 straipsnyje, dėl galimo atleidimo nuo procedūrinių išlaidų ir (arba) mokesčių už teisininkų paslaugas gali būti taikomos tam tikros sąlygos, jeigu jomis neapribojama teisė kreiptis į teismą pažeidžiant pačią tos teisės esmę, jeigu siekiama teisėto tikslo ir jeigu užtikrinama tinkama naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo pusiausvyra *****.

81. Man atrodo, kad teisininkų paslaugų kainos padidėjimo, net ir 21 %, negalima laikyti pačios teisės kreiptis į teismą esmės pažeidimu. Be to, vertinant siekiamą tikslą, biudžeto tikslus (kurie vis dėlto yra pagrindinis bet kokio apmokestinimo tikslas) arba norą suderinti Belgijos teisę su kitų valstybių narių teise (ir derinimo direktyvoje įtvirtinta sistema) ir užkirsti kelią konkurencijos iškreipimui galima vertinti tik kaip teisėtus ES teisės tikslus. Galiausiai šiuo klausimu reikėtų pridurti, jog negalima teigti, kad nacionalinio standartinio PVM tarifo nustatymas būtų neproporcingas šiems tikslams.

82. Antra, kaip pirmiausia nurodo Belgijos vyriausybė, Belgijos teisininkai, kurių paslaugoms PVM pradėtas taikyti 2014 m. sausio 1 d., taip pat įgijo teisę atskaityti pirkimo PVM už prekes ir paslaugas, kurias jie perka, kad galėtų teikti savo paslaugas. Taigi jų pačių išlaidos sumažėja už tokias perkamas prekes ir paslaugas sumokėto PVM suma. Darant prielaidą, kad jokių kitų pakeitimų nepadaryta, grynajam mokesčiui už jų paslaugas tiesiog taikomas standartinis PVM tarifas ir atskaitomas pirkimo mokestis, mokesčiai už jų paslaugas turėjo padidėti ne 21 %, o 21 % atskaičius pirkimo PVM sumą, kurią teisininkai dabar gali atskaityti. Aišku, teisininkams galbūt netenka tokių didelių apmokestinamųjų pirkimo išlaidų kaip daugeliui kitų ekonominės veiklos vykdytojų, tačiau jų poveikio vis dėlto negalima atmesti.

83. Trečia, žinoma, nepaisant apmokestinimo teorijos, kuria grindžiama PVM sistema, ekonominės veiklos vykdytojai, tiekiantys prekes arba teikiantys paslaugas neapmokestinamiesiems asmenims (t. y. galutiniams vartotojams), paprastai nenustato savo kainų prieš mokėdami mokesčius savarankiškai, o vėliau mechanškai sudeda tas kainas su PVM suma pagal taikytiną tarifą. Bet kokioje konkurencingoje vartotojų rinkoje jie privalo atsižvelgti į (pateikime vos porą pavyzdžių) aukščiausių kainų su mokesčiais lygį, kurį rinka gali atlaikyti, arba žemiausių lygį, kuriuo jiems būtų užtikrinta pakankama apyvarta, kad būtų verta dirbti už mažiausią pelną. Taigi, didėjant ar mažėjant PVM tarifams ekonominės veiklos vykdytojai dažnai neperleidžia (viso) tų pokyčių poveikio vartotojams.

84. Todėl praktiškai negalima teigti, jog taikytino PVM tarifo padidėjimas (šiuo atveju pereinant nuo padėties, kai PVM nebuvo taikomas ir nebuvo galima jo atskaityti, prie padėties, kai taikomas 21 % PVM ir jį visą galima atskaityti) automatiškai ir glaudžiai susijęs su vartotojams tiekiamų prekių ir tiekiamų paslaugų kainų padidėjimu.

***** Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Jones ir kt. / Jungtinė Karalystė*, Nr. 34356/06 ir 40528/06, 186 punktą, EŽTT, 2014.

***** Žr., pavyzdžiui, Nutarties *GREP*, C-156/12, EU:C:2012:342, 35 ir kitus punktus ir rezoliucinę dalį. Dėl teisės į veiksmingą teisės gynimo priemonę, numatytos chartijos 47 straipsnyje, taip pat žr. Sprendimo *Orizzonte Salute*, C-61/14, EU:C:2015:655, 49 punktą.

85. Belgijoje mokesčiai už teisininkų paslaugas nėra reguliuojami įstatymais, teisininkas ir klientas dėl jų susitaria. Tokiomis aplinkybėmis teisininkai privalo „vadovautis diskrecija, kurios reikėtų iš jų tikėtis jiems vykdant savo pareigas“, o mokesčiai negali „viršyti teisingų ir nuosaikių ribų“ *****. Mokesčiai gali būti apskaičiuojami įvairiais būdais: nustatant valandinį įkainį už atliktą darbą, nustatant fiksuoto dydžio mokesčių atsižvelgiant į proceso pobūdį arba bylinėjimosi sumos procentinę dalį, be to, galima keisti nustatytą mokesčio sumą atsižvelgiant į bylinėjimosi rezultatus (nors mokesčiai už paslaugas negali priklausyti vien tik nuo bylinėjimosi rezultatų). Koreguojant mokesčių lygį galima atsižvelgti ir į kitus kriterijus, pavyzdžiui, kliento finansinę padėtį arba teisininko patirtį, specialias žinias arba gerą vardą *****. Dar prieš taikant tokias korekcijas, mokesčių lygiai Belgijoje, regis, labai skiriasi *****.

86. Todėl atrodo mažai tikėtina, kad teisininkų paslaugas pradėjus apmokestinti PVM neišvengiamai per daug padidės išlaidos, susijusios su teise kreiptis į teismą. Be to, kaip pažymėjo Komisija, tikėtina, kad ginčo šalys vertins teikiamos paslaugos kokybę ir siūlomą „vertę už pinigus“ kaip svarbesnius kriterijus nei tiesiog paslaugos kainą, dėl kurios galima derėtis.

87. Ketvirta, kai kurie teisininkai kartais gali iš dalies subsidijuoti savo mokesčius atsižvelgdami į dabar taikomą apmokestinimą PVM, kad sumažintų jo poveikį ginčo šalims, kurias antraip paslaugų kaina galėtų atgrasyti. Remiantis informacija *Ordre des barreaux francophones et germanophone* interneto svetainėje, kliento finansinė padėtis yra pirmasis elementas, į kurį teisininkai atsižvelgia nustatydami savo mokesčius, kad jie būtų teisingi ir nuosaikūs, todėl klientams, kurie negali gauti teisinės pagalbos, gali būti taikomi tokie mokesčiai, dėl kurių nė vienam iš jų nebūtų užkertamas kelias pasinaudoti pagrindine teise kreiptis į teismą. Vis dėlto visiškai suprantu Jimmy Tessens ir kt. atstovo posėdyje išsakytą pastabą, kad ne visi teisininkai vienodai gali pasirinkti tokį variantą ir kad tai priklausys nuo kiekvieno teisininko klientūros sudėties.

88. Todėl, mano nuomone, PVM direktyva arba Belgijos sprendimu nebesinaudoti direktyvoje numatyta galimybe neapmokestinti teisininkų paslaugų chartijos 47 straipsnis niekaip nepažeidžiamas, remiantis tuo, kad padidėja su teise kreiptis į teismą susijusios išlaidos.

89. Iš esmės tuos pačius argumentus galima taikyti Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 ir 5 dalims. Dėl jų galima išdėstyti kelias papildomas konkrečias pastabas.

90. Pirma, Teisingumo Teismas yra išaiškinęs sąvoką „ne per daug brangios“ (ji vartojama Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalyje), atsižvelgdamas į Direktyvos 85/337 ***** 10a straipsnį, kaip reiškiančią, kad suinteresuotiesiems asmenims neturi būti užkirstas kelias pareikšti ieškinį ar tęsti teismo procesą dėl finansinės naštos, kuri galėtų dėl to atsirasti. Vertindami su tuo reikalavimu susijusius klausimus, nacionaliniai teismai privalo atsižvelgti ir į savo teises siekiančio apginti asmens interesą, ir į bendrąjį su aplinkos apsauga susijusį interesą. Todėl jie negali vadovautis vien tik pareiškėjo finansine padėtimi, o privalo taip pat atlikti objektyvią išlaidų sumos analizę ir gali atsižvelgti į atitinkamų šalių situaciją, į tai, ar pareiškėjas gali pagrįstai tikėtis, kad jo reikalavimai bus

***** Belgijos teismų kodekso 446ter straipsnis.

***** Žr. *Ordre des barreaux francophones et germanophone* interneto svetainę <http://www.avocats.be/fr/combien-ça-coûte>.

***** Taigi iš tyrimo „Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union“ („Civilinių teismo procesų išlaidų skaidrumo Europos Sąjungoje tyrimas“), atlikto Europos Komisijos užsakymu 2007 m. gruodžio mėn., matyti, jog Belgijos teisininkų paslaugų vidutinis valandinis įkainis prieš sumokant mokesčius buvo nuo 100 iki 250 EUR (žr. https://e-justice.europa.eu/content_costs_of_proceedings-37-en.do). 2015 m. peržiūrėjus kelių teisininkų interneto svetainės paaiškėjo, kad baziniai valandiniai įkainiai ne Briuselyje gali būti mažiausiai nuo 80 iki 150 EUR, o neseniai žiniuose apie vieną Briuselio teisės firmą, kurią samdė Belgijos vyriausybė, buvo pranešta, jog firmos įkainiai buvo nuo 225 iki 600 EUR už valandą pritaikius nuolaidas, bet prieš sumokant mokesčius (žr. http://www.rtbf.be/info/belgique/detail_la-ministre-galant-appellee-a-s-expliquer-a-la-chambre-sur-ses-frais-d-avocats?id=9120926).

***** 1985 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 85/337/EEB dėl tam tikrų valstybės ir privačių projektų poveikio aplinkai vertinimo (OL L 175, 1985, p. 40; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 1 t., p. 248); žr. šios išvados 6 išnašą. Pagal 10a straipsnio penktą pastraipą procedūra turi būti „teisinga, nešališka, savalaikė ir nepernelyg brangi“.

patenkinti, ir kokio dydžio rizika kyla jam ir aplinkos apsaugai, į taikytinos teisės ir proceso sudėtingumą, į galimą reikalavimų nepagrįstumą atskirose jų nagrinėjimo stadijose, į nacionalinę teisinės pagalbos sistemą ir su bylinėjimosi išlaidomis susijusį apsaugos režimą *****.

91. Taigi aišku, jog tikrąjį vertinimą, ar laikomasi reikalavimo, kad teisių gynimo priemonės turėtų būti ne per daug brangios, reikia atlikti kiekvienu konkrečiu atveju. Teisingumo Teismas vis dėlto yra nusprendęs, kad negalima daryti išvados, jog reikalavimas perkeltas į nacionalinę teisę tinkamai, nebent „nacionalinis teismas teisės normos yra įpareigotas užtikrinti, kad ieškovui teismo procesas nebūtų pernelyg brangus“ *****. Šioje byloje nė viena pagrindinės bylos šalis nepareiškė, jog reikalavimas netinkamai perkeltas į Belgijos teisę.

92. Be to, Orhuso konvencijos 9 straipsnio 4 dalis susijusi su 9 straipsnio 1–3 dalyse minėtomis procedūromis, kurių kiekviena susijusi su nacionalinėje teisėje įtvirtintais kriterijais. Tuo pagrindu Teisingumo Teismas yra nusprendęs, jog 9 straipsnio 3 dalyje nėra jokių besąlygiškų ir pakankamai tikslių įpareigojimų, kuriais būtų galima tiesiogiai reguliuoti asmenų teisinę padėtį, o įgyvendinant arba taikant tą nuostatą reikia priimti papildomą priemonę. Taigi ja negalima remtis keliant klausimą dėl Sąjungos teisės aktų nuostatos galiojimo *****.

93. Dėl Orhuso konvencijos 9 straipsnio 5 dalies tereikėtų pažymėti, jog pagal tą nuostatą šalys turi tik „apsvarstyti“ galimybę sukurti tinkamą pagalbos mechanizmą, kad pašalintų arba sumažintų kreiptis į teismus trukdančias finansines ir kitas kliūtis. Todėl ja negalima remtis keliant klausimą dėl bet kokios faktiškai patvirtintos Sąjungos teisės nuostatos galiojimo.

Ginčo šalių lygiateisiškumas

94. Iš esmės šis klausimas susijęs su tuo, kad apmokestinamieji asmenys, kurie naudojami teisininkų paslaugomis savo apmokestinamiesiems sandoriams atlikti, turi teisę atskaityti (pirkimo) PVM, mokėtiną už tas paslaugas, iš (pardavimo) PVM, už kurį jie privalo atsiskaityti mokesčių administratoriui, o galutiniai vartotojai (arba apmokestinamieji asmenys, kurie naudojami teisininkų paslaugomis kitais, su jų apmokestinamaisiais sandoriais nesusijusiais tikslais) tokios atskaitymo teisės neturi. Todėl, kaip teigia ieškovai pagrindinėje byloje, teisiniame ginče su pirmosios kategorijos asmenimis pastarosios kategorijos asmenys atsiduria mažiau palankioje (finansinėje) padėtyje.

95. Kaip pripažino Strasbūro teismas nagrinėdamas EŽTK 6 straipsnį, teisingo bylos nagrinėjimo sąvoka apima ir šalių lygiateisiškumo reikalavimą tuo požiūriu, kad turi būti užtikrinama teisinga bylinėjimosi šalių pusiausvyra, ir reiškia, jog kiekvienai šaliai turi būti suteikiama pagrįsta galimybė išdėstyti savo argumentus tokiomis sąlygomis, dėl kurių ji neatsidurtų gerokai nepalankesnėje padėtyje, palyginti su kita ginčo šalimi *****. Savo praktikoje tas teismas yra susidūręs su

***** Sprendimo *Edwards ir Pallikaropoulos*, C-260/11, EU:C:2013:221, 36 ir kt. punktai ir rezoliucinė dalis.

***** Sprendimo *Komisija / Jungtinė Karalystė*, C-530/11, EU:C:2014:67, 55 punktas.

***** Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Taryba ir kt. / Vereniging Milieudéfensie ir Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht*, C-401/12 P–C-403/12 P, EU:C:2015:4, 54 ir 55 punktus ir juose nurodytą teismo praktiką.

***** Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Dombo Beheer B.V. / Nyderlandai*, 1993 m. spalio 27 d., Nr. 14448/88, 33 punktą, A serijos Nr. 274; Sprendimo *Ankerl / Šveicarija*, 1996 m. spalio 23 d., 38 punktą, Sprendimų sąvadas, 1996-V; Sprendimo *Kress / Prancūzija* [GC], Nr. 39594/98, 72 punktą, EŽTT, 2001 m.; Sprendimo *Komanický / Slovakija*, Nr. 32106/96, 45 punktą, 2002 m. birželio 4 d. Nagrinėdamas šalių lygiateisiškumo principą, Teisingumo Teismas laikosi panašios pozicijos: žr. Sprendimo *Otis ir kt.*, C-199/11, EU:C:2012:684, 71 punktą ir Sprendimo *Guardian Industries ir Guardian Europe / Komisija*, C-580/12 P, EU:C:2014:2363, 31 punktą.

įvairiais atvejais, kai buvo pažeistas ginčo šalių lygiateisiškumo reikalavimas ***** , bet, kiek man žinoma, jam nėra tekę nagrinėti bylos, kurioje teisinių paslaugų kainai būtų taikomas *ad valorem* mokestis, aiškiai darantis poveikį vienai šaliai, bet ne kitai.

96. Labiausiai į šią situaciją, ko gero, panaši byla *McDonald's Two* ***** , kurioje dviem asmenims, paduotiesiems į teismą dėl *McDonald's* greitojo maisto restoranų tinklo šmeižto išleidus tinklą kritikuojančius lankstinukus, nebuvo suteikta teisinė pagalba, kad jie galėtų apsiginti ***** . Strasbūro teismas nustatė, kad atsisakius suteikti teisinę pagalbą iš atsakovų buvo atimta galimybė veiksmingai išdėstyti savo argumentus ir susidare nepriimtinos aplinkybės, neužtikrinus atsakovų lygių su *McDonald's* teisių, pirmiausia vadovaudamasis neįprasta proceso trukme ir teisiniu sudėtingumu; taigi buvo pažeista EŽTK 6 straipsnio 1 dalis.

97. Tačiau, mano nuomone, tas sprendimas nėra naudingas ieškovams pagrindinėje byloje. Tiesa, jis susijęs su padėtimi, kai viena šalis lengviau nei kita gali įpirkti teisininko paslaugas. Tačiau aišku, jog Strasbūro teismas savo sprendime nutarė, kad tam tikras šalių nelygiateisiškumo laipsnis dėl skirtingų galimybių sumokėti už tokias paslaugas gali ir netgi turi būti toleruojamas. EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas nustatytas remiantis konkrečiomis bylos aplinkybėmis, susijusiomis su ilgu ir sudėtingu procesu, kurį pradėjo turtinga tarptautinė korporacija prieš du mažai uždirbančius asmenis, kuriems buvo atsisakyta suteikti teisinę pagalbą nepaisant galimybės ją suteikti naudojantis diskretiniais įgaliojimais.

98. Kaip jau minėjau, teisinės pagalbos taisyklės nepriklauso nuo teisininkų paslaugų apmokestinimo PVM taisyklių. Tačiau valstybės narės gali pasitelkti teisinę pagalbą, kad užtikrintų šalių lygiateisiškumą, ir tam tikrais atvejais privalo taip pasielgti (kaip byloje *McDonald's Two*). Strasbūro teismo praktikos, mano nuomone, negalima aiškinti kaip reiškiančios, jog valstybės narės privalo netaikyti 21 % mokesčio, kurį vienos ginčo šalys gali susigrąžinti, o kitos negali.

99. Be to, man atrodo, jog, nors dėl didžiausių išlaidų santykio 121:100 viena ginčo šalis iš tiesų atsiduria mažiau palankioje padėtyje nei kita, pati teisės kreiptis į teismą esmė nėra pažeidžiama. Bet kuriuo atveju valstybė neprivalo užtikrinti visiško šalių lygiateisiškumo.

100. Taip pat reikėtų pažymėti, jog faktinį šalių nelygiateisiškumą nulemia ir kiti veiksniai, pirmiausia skirtinga „vertė už pinigus“, kurią siūlo skirtingi teisininkai, ir apskritai kiekvienos šalies finansiniai ištekliai. Pavyzdžiui, jeigu turtingas klientas bylinėjasi su sunkioje finansinėje padėtyje atsidūrusiu prekybininku, dėl galimybės atskaityti PVM už teisininko paslaugas prekybininkas, ko gero, neturės pranašumų, palyginti su vartotoju, jeigu negalės pasisamdyti tokios pat kokybės paslaugas teikiančio teisininko, kaip pasisamdė jo oponentas. Priešingai, jeigu paprastas žmogus kovoja su negailestingu tarptautiniu gigantu, tarptautinės bendrovės galimybė atskaityti PVM už išorės teisininko paslaugas, ko gero, nebus lemiamas veiksnys, dėl kurio šalių teisės akivaizdžiai bus nelygios.

***** Pavyzdžiui, kai vienos šalies apeliacinis skundas nebuvo įteiktas kitai šaliai (Sprendimo *Beer / Austrija*, Nr. 30428/96, 19 punktas, 2001 m. vasario 6 d.); nustatytas laiko terminas neskaičiuotas tik vienai šaliai (Sprendimo *Platakou / Graikija*, Nr. 38460/97, 48 punktas, EŽTT, 2001-I; Sprendimo *Wymen / Belgija*, Nr. 32576/96, 32 punktas, EŽTT, 2002-VIII); galimybė būti išklausytam suteikta tik vienam iš dviejų pagrindinių liudytojų (Sprendimo *Dombo Beheer B.V. / Nyderlandai*, 1993 m. spalio 27 d., Nr. 14448/88, 34 ir 35 punktai, A serijos Nr. 274); viena šalis turėjo didelių pranašumų dėl galimybės susipažinti su svarbia informacija, nagrinėjant bylą naudojosi dominuojančia padėtimi ir padarė didelę įtaką teismo vertinimui (Sprendimo *Yvon / Prancūzija*, Nr. 44962/98, 37 punktas, EŽTT, 2003-V); viena iš šalių dėl savo pozicijos arba funkcijų buvo palankesnėje padėtyje, o teismas užkirtė kelią kitai šaliai rimtai užginčyti pirmosios šalies veiksmus, nes neleido papildomai pateikti svarbių dokumentų arba liudytojų įrodymų (Sprendimo *De Haes ir Gijssels / Belgija*, 1997 m. vasario 24 d., Nr. 19983/92, 54 ir 58 punktai, Sprendimų sąvadas, 1997--I).

***** Sprendimo *Steel ir Morris / Jungtinė Karalystė*, Nr. 68416/01, 59–72 punktai, EŽTT, 2005-II.

***** Nors atsakovai atitiko bendruosius finansinius kriterijus, pagal kuriuos skiriama teisinė pagalba, nagrinėjant šmeižto bylas teisinės pagalbos sistema iš esmės nebuvo taikoma ir nebuvo pasinaudota diskretiniais įgaliojimais išimtiniais atvejais skirti tokią pagalbą.

Vienodas požiūris, nediskriminavimas ir mokesčių neutralumas

101. Trečiuoju klausimu teirujamasi, ar neapmokestinimo PVM nuostatos netaikymas teisininkų paslaugoms laikytinas draudžiama tokių paslaugų diskriminacija, palyginti su kitomis su visuomenės interesais susijusios veiklos rūšimis, išvardytomis PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalyje.

102. Pagal nusistovėjusią teismo praktiką „pagal vienodo požiūrio principą, kurio atitikmuo PVM srityje yra mokesčių neutralumo principas, reikalaujama, jog panašios situacijos nebūtų vertinamos skirtingai, nebent tai yra objektyviai pateisinama“ *****.

103. Jau minėjau, jog PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalyje išdėstytomis neapmokestinimo nuostatomis siekiama skatinti ne visas su visuomenės interesais susijusias veiklos rūšis, o tik kelias iš jų, kurios „ten išvardytos ir išsamiai aprašytos“ *****. Šiuo klausimu savo išvadoje byloje *Horizon College ir Haderer* pažymėjau, jog neapmokestinimo atvejų sąrašas nėra sistemingas, todėl su ketinimais susijusias išvada, kurios galioja vienam neapmokestinimo atvejui, nebūtinai galima pritaikyti kitam *****.

104. Tačiau pabandykime padaryti prielaidą, jog mano išvada toje byloje buvo neteisinga arba bent jau pernelyg bendra. Ar galima išvelgti tam tikrą vidinę logiką, kuria būtų grindžiamos neapmokestinimo nuostatos 132 straipsnio 1 dalyje?

105. Jos apskritai taikomos pašto paslaugoms (a punktas), įvairioms sveikatos priežiūros ir su ja susijusioms paslaugoms (b–e ir p punktai), asmenų, kurių veikla neapmokestinama PVM, asociacijoms (f punktas), su globa ir rūpyba bei socialinės apsaugos darbu susijusiai veiklai (g punktas), su vaikų ir jaunimo apsauga ir švietimu susijusiai veiklai (h–j punktai), taip pat su jų sportu susijusiai veiklai (m punktas), religinei, kultūrinei ir su tuo susijusiai veiklai (k, l ir n punktai), lėšų surinkimui siekiant vykdyti b, g–i ir l–n punktuose išvardytą veiklą (o punktas) ir viešųjų radijo ir televizijos įstaigų vykdomai veiklai (q punktas).

106. Tam tikros nagrinėjamos veiklos rūšys neapmokestinamos, jeigu jas vykdant nesiekama pelno (žr., pavyzdžiui, g ir h punktus), o kitas galima vykdyti ir komerciniais tikslais (žr., pavyzdžiui, j punktą). Kai kuriais atvejais nustatytas reikalavimas, kad nebūtų konkurencijos iškraipymo tikimybės (f, l ir o punktai).

107. Jeigu būtų galima sakyti, kad šias veiklos rūšis sieja tam tikras ryšys, būtų galima pažymėti, jog jos priskirtinos prie keturių grupių, t. y. viešųjų ryšių, sveikatos ir gerovės, švietimo ir kultūros plačiąja prasme. Nėra jokio pagrindo apskritai teigti, kad teisininkų paslaugos priskirtinos prie kurios nors iš pirmiau išvardytų bendrųjų grupių, su jomis konkuruoja arba yra į jas panašios *****; dar mažiau teisininkų paslaugas būtų galima palyginti su bet kuria išsamiai aprašyta veiklos rūšimi.

***** Žr., pavyzdžiui, neseniai priimto Sprendimo *Jetair ir BTW-eeenheid BTWE Travel4you*, C-599/12, EU:C:2014:144, 53 punktą.

***** Žr. šios išvados 52 punktą.

***** Sprendimo C-434/05 ir C-445/05, EU:C:2007:149, 64 punktą.

***** Šiuo klausimu žr. Sprendimo *Marks & Spencer*, C-309/06, EU:C:2008:211, 49 punktą, kuriame Teisingumo Teismas pažymėjo, jog „nors fiskalinio neutralumo principo pažeidimas yra galimas tik tarp konkuruojančių ūkio subjektų <...>, bendrojo vienodo požiūrio principo pažeidimas mokesčių srityje gali pasireikšti ir kitais ūkio subjektų, kurie iš esmės ne konkurentai, tačiau vis dėlto yra kitu požiūriu panašioje padėtyje, diskriminacijos būdais“.

108. Bet kuriuo atveju, jeigu būtų manoma, jog taip pat turėtų būti neapmokestinamos veiklos rūšys, kurios nėra išvardytos ir aprašytos 132 straipsnio 1 dalyje, dėl to iš esmės pasikeistų teismo praktika, pagal kurią „sąvokos, vartojamos nurodytiems neapmokestinimo atvejams apibrėžti, turi būti aiškinamos siaurai, nes jie yra bendrojo principo, pagal kurį PVM taikomas kiekvienam apmokestinamojo asmens už atlygį vykdomam paslaugų teikimui, išimtyms“*****.

109. Mano nuomone, darytina išvada, jog nėra pagrindo manyti, kad teisininkų paslaugų neįtraukus į PVM direktyvos 132 straipsnio 1 dalyje esantį sąrašą panašios situacijos vertinamos skirtingai.

Išvada

110. Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, manau, kad Teisingumo Teismas į *Cour constitutionnelle* (Konstitucinis Teismas, Belgija) pateiktus prejudicinius klausimus turėtų atsakyti taip:

1. Tinkamai aiškinant 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyvos 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos 371 straipsnį, valstybė narė, kuri pagal tą nuostatą toliau neapmokestina PVM teisininkų paslaugų, gali apriboti tokios neapmokestinimo nuostatos taikymo sritį ir nepanaikinti jos visiškai. Tačiau visiškai panaikinusi neapmokestinimo nuostatą tokia valstybė narė nebegali vėl patvirtinti tokios pat, bet mažesnės taikymo srities neapmokestinimo nuostatos.
2. Nei pagal 132 straipsnio 1 dalies g punktą, nei pagal kitas Direktyvos 2006/112 nuostatas valstybės narės negali neapmokestinti PVM teisininkų teikiamų paslaugų pagal nacionalinę teisinės pagalbos sistemą kaip paslaugų, glaudžiai susijusių su rūpyba ir globa bei socialinės apsaugos darbu.
3. Išnagrinėjus prejudicinius klausimus, nebuvo atskleista nieko, kas galėtų daryti poveikį Direktyvos 2006/112 galiojimui.

***** Žr. šios išvados 52 punktą.